

© shutterstockoptimar

Odnosi između EU-a i zapadnog Balkana – preporuke EGSO-a

Europski gospodarski i socijalni odbor

Odnosi između EU-a i zapadnog Balkana – preporuke EGSO-a

UVOD

Susjedstvo EU-a, osobito zemlje kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje za pristup EU-u, među glavnim je prioritetima Europskog gospodarskog i socijalnog odbora (EGSO) u pogledu vanjskih odnosa.

U cilju učinkovitog doprinosa pregovorima o pristupanju EU-u, politika EGSO-a bila je uspostaviti zajedničke savjetodavne odbore civilnog društva tek nakon otvaranja prvih poglavlja pregovora. Odbor EGSO-a za praćenje zapadnog Balkana nastavio je praksu organiziranja redovitih studijskih ili dodatnih posjeta zemljama s kojima još nije uspostavljen zajednički savjetodavni odbor radi održavanja odnosa s lokalnim organizacijama.

U izvještajnom razdoblju EGSO je objavio pet mišljenja o zapadnom Balkanu i održao:

- dva Foruma civilnog društva zapadnog Balkana (u Beogradu 2. i 3. lipnja 2015. i u Sarajevu 10. i 11. srpnja 2017.);*
- deset sastanaka Odbora za praćenje zapadnog Balkana, uključujući dva izvan Bruxellesa, u Sarajevu (Bosna i Hercegovina) i Tirani (Albanija);*
- 14 sastanaka zajedničkih savjetodavnih odbora osnovanih u okviru sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju; sedam s Crnom Gorom (tri u Crnoj Gori i četiri u Bruxellesu) i sedam sa Srbijom (četiri u Srbiji i tri u Bruxellesu);*
- jednu Konferenciju na visokoj razini o ekonomskoj i socijalnoj koheziji na zapadnom Balkanu u Sofiji (Bugarska), 15. svibnja 2018.; i*
- dvije misije za utvrđivanje činjenica u Sjevernoj Makedoniji (Skopje, Kumanovo i Tetovo).*

EGSO je odlučio u jedan dokument objediniti svoje aktivnosti u regiji od Petog foruma civilnog društva zapadnog Balkana – vodećeg događanja EGSO-a na zapadnom Balkanu koje je održano u Beogradu 2. i 3. lipnja 2015. U ovom pregledu, u sažetom obliku prilagođenom čitatelju, namjeravamo objediniti opažanja i preporuke koje je EGSO iznio u svojim mišljenjima o zapadnom Balkanu i na svojim zajedničkim sastancima s partnerima iz civilnog društva u regiji, regionalnim forumima, konferencijama i bilateralnim misijama u regiji.

Ovaj dokument podijeljen je na teme koje su u suradnji s našim partnerima iz organizacija civilnog društva (OCD) u regiji utvrđene kao važne i zajedničke za zapadni Balkan. Grupirane su u pet područja: proširenje; slobode i prava; socijalna i ekonomska kohezija; pregled potreba posebnih skupina; i instrumenti za održivu budućnost. U slučajevima kada smo obrađivali posebne teme povezane s pojedinom zemljom kandidatkinjom ili potencijalnom kandidatkinjom ti su primjeri jasno navedeni u dokumentu.

SADRŽAJ

1. PROŠIRENJE

2. SLOBODE I PRAVA

- Sloboda izražavanja i medija
- Pravda, sloboda i sigurnost, s naglaskom na migracijama
- Zaštita potrošača i zdravlja
- Slobodno kretanje robe i radnika, pravo poslovnog nastana i sloboda pružanja usluga

3. SOCIJALNA I EKONOMSKA KOHEZIJA

- Stanje socijalnog dijaloga
- Ekonomska i socijalna kohezija na zapadnom Balkanu
- Uloga civilnog društva u borbi protiv korupcije i poštovanju vladavine prava
- Obrazovanje i njegov utjecaj na tržište rada
- Socijalna politika i zapošljavanje, s posebnim naglaskom na europskom stupu socijalnih prava
- Nejednakosti u području socijalne politike i zapošljavanja
- Poduzetništvo i industrijska politika, s naglaskom na promicanju poduzetništva
- Socijalna ekonomija i socijalno poduzetništvo
- Reforma javne uprave
- Program gospodarske reforme i program reforme socijalne politike u Srbiji

4. PREGLED POTREBA POSEBNIH SKUPINA

- Osiguravanje prostora za građansko djelovanje i stanje civilnog dijaloga
- Politike za mlade
- Prava i osnaživanje žena
- Prava manjina

5. INSTRUMENTI ZA ODRŽIVU BUDUĆNOST

- Uloga civilnog društva u promicanju održivog rasta i zapošljavanja
- Plan povezivanja
- Digitalizacija kao instrument društvenog i gospodarskog razvoja
- Instrument pretprijetne pomoći

1. PROŠIRENJE

EU nedvosmisleno podupire europsku perspektivu za zapadni Balkan. Jasna pristupna perspektiva ključna je za stabilnost regije. Proširenje i dalje treba biti jedan od prioriteta EU-a, usprkos mnogim izazovima s kojima se trenutačno suočava. S procesom pristupanja treba nastaviti kao s jednim od glavnih prioriteta EU-a, i to odlučno i strogo te pod jasnim i strogim uvjetima na kojima se temelje svi procesi proširenja – ništa više i ništa manje.

Poseban naglasak stavlja se na osnovne aspekte procesa pristupanja i na potrebu da zemlje proširenja daju prioritet reformama u područjima vladavine prava, temeljnih prava, funkcioniranja demokratskih institucija (uključujući reformu izbornog sustava i reformu javne uprave), gospodarskog razvoja i jačanja konkurentnosti.

Potrebna je veća dosljednost kako bi se zajamčilo da će institucije EU-a i dotične vlade usvojiti transparentan i uključiv pristup tijekom cijelog procesa pristupanja, u svim područjima politike i u svim zemljama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama.

Partneri sa zapadnog Balkana svoju strukturu za pristupne pregovore s EU-om trebaju organizirati na uključiv i transparentan način, uz učinkovito uključivanje vlade i oporbe, kao i organizacija civilnog društva.

Angažman civilnog društva u procesu pristupanja sastoji se od:

1. izravne uključenosti u same pregovore (*tj. provjera, priprema nacionalnih stajališta, nadziranje napretka*);
2. socijalnog i civilnog dijaloga povezanog s oblikovanjem politika i usklađivanjem zakonodavstva s pravnom stečevinom;
3. sudjelovanja u programiranju pretpristupnog financiranja;
4. neovisnog praćenja napretka i socijalnih učinaka procesa reformi.

Na zapadnom Balkanu postoji želja i spremnost u pogledu reformi koje bi dovele do integracije u EU, ali također je primijećeno da uspjeh i dalje ovisi o tome u kojoj su mjeri državne institucije sposobne doista provesti takve reforme i osigurati njihovu primjenu, kao i o postignutom stupnju poistovjećivanja organizacija civilnog društva i šire javnosti s tim procesom.

Vlade u regiji trebale bi provesti procjene učinka propisa prilikom pripreme nacionalnih pregovaračkih stajališta i pravnog usklađivanja kako bi se utvrdili rizici prilagodbe. U postupku provedbe procjena učinka propisa važno je angažirati nedržavne aktere, uključujući poslovnu zajednicu, sindikate i predstavnike pogođenih socijalnih skupina.

Poseban plan za pregovore o pristupanju EU-u koji bi sadržavao precizan vremenski okvir i konkretne obveze za svaku pojedinu zemlju zapadnog Balkana mogao bi te zemlje potaknuti da brže provedu potrebne reforme.

Za sve zemlje u regiji bilo bi uputno osnovati nacionalna vijeća za europsku integraciju ili druga slična tijela koja bi redovito okupljala političke vlasti na visokoj razini i ključne organizacije civilnog društva s namjerom da proces prema integraciji u EU bude što transparentniji i stavljen na uvid široj javnosti.

Nacionalni parlamenti trebaju imati proaktivnu, savjetodavnu i nadzornu ulogu u procesu pristupanja na pravodoban i strateški način.

Pohvalni su napori ureda glavnih pregovarača prema pokretanju savjetovanja s predstavnicima civilnog društva, imajući u vidu složenost postupka pregovora i nedostatak administrativnih kapaciteta javne uprave. Ta savjetovanja trebala bi biti savjetovanja u pravom smislu riječi, a ne samo formalno sudjelovanje organizacija civilnog društva u radnim skupinama.

Bit će ključno ojačati ulogu zajedničkih savjetodavnih odbora civilnog društva. ZSO-i bi trebali pokušati popuniti praznine kojima se ne bave druga tijela u pregovaračkom procesu i usredotočiti se na određeni broj područja.

EGSO je od vlada u regiji zapadnog Balkana tražio da na ravnopravnoj osnovi pružaju potporu socijalnim partnerima i drugim organizacijama civilnog društva te da ih intenzivno uključe u nacionalne strategije, politike u vezi s pristupanjem EU-u i pregovaračke strukture kao i u programiranje i provedbu projekata koje financira EU. Angažman nedržavnih aktera, uključujući poslovnu zajednicu, sindikate i predstavnike socijalnih skupina, od ključne je važnosti.

Institucije i države članice EU-a pozivaju se da u sastanke na vrhu EU-a redovito uključuju predstavnike iz zemalja zapadnog Balkana, kao dokaz da EU tu regiju smatra dijelom svoje budućnosti i radi vođenja utemeljene rasprave o političkom, gospodarskom i socijalnom učinku politike proširenja.

Nakon izbijanja političkih napetosti u Republici Sjevernoj Makedoniji u 2014. godini EGSO je poduzeo istraživačku misiju u Skopje i Kumanovo u srpnju 2015., pokazujući svoju predanost, zajedno s drugim institucijama EU-a, pronalasku rješenja za krizu u toj zemlji kandidatkinji za članstvo u EU-u. Osudili smo nasilje u Kumanovu koje je pokazalo koliko je krhka stabilnost na zapadnom Balkanu i koliko je potrebno osigurati jasnu pristupnu perspektivu za tu regiju.

2. SLOBODE I PRAVA

Sloboda izražavanja i medija

Sloboda izražavanja, slobodni mediji i neovisnost novinara temeljni su preduvjeti za uspostavu stabilnih demokracija i razvoj dinamičnog civilnog društva. Civilno društvo mora biti glasno i preuzeti vodstvo u prokazivanju negativnih kretanja u regiji u vezi sa slobodom izražavanja, kao što je politički pritisak na medije.

Postoji ozbiljna zabrinutost s obzirom na znatno nazadovanje u pogledu slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja te neovisnosti medija u nekoliko zemalja u regiji.

Potrebno je ojačati neovisnost javne radiotelevizije i treba zaustaviti netransparentne financijske ovisnosti i vlasništvo nad medijima, prekomjerni udio državne pomoći i/ili državnog oglašavanja u financiranju medija i proizvoljnu podjelu te pomoći.

Treba naglasiti važnu ulogu koju mediji imaju u sprječavanju i rješavanju sukoba jer bi javna radiotelevizija trebala biti predvodnik u promicanju tolerancije, razumijevanja i uzajamnog poštovanja te u pružanju konstruktivnog doprinosa miru u društvu.

Javna tijela trebala bi nastojati zajamčiti učinkovito, transparentno i nediskriminirajuće financiranje medija, uključujući u pogledu političke pristranosti. Treba poboljšati neovisnost javnih medijskih servisa uspostavom neovisnih mehanizama za financiranje i imenovanje upravljačkih odbora i tijela.

Loša socijalna zaštita i radni uvjeti novinara predstavljaju izravan oblik pritiska koji potiče širenje autocenzure, ometa neovisno, kvalitetno novinarstvo i umjesto toga pogoduje „tabloidizaciji“. Sindikati novinara i zakoni o radu ključni su za ublažavanje tih problema. Nacionalna tijela i institucije EU-a trebaju jačati kapacitete novinarskih strukovnih udruga i sindikata, kao i samoregulatornih tijela.

Bolja sloboda medija pomoći će, među ostalim, u podizanju svijesti o pitanjima rodne ravnopravnosti i zastupanju sigurnijeg medijskog okruženja u kojem se rodni stereotipi mogu dekonstruirati kroz javnu raspravu i u kojem žene nisu predmet seksizma, govora mržnje ili internetskih kampanja ocrnjivanja.

Partneri u regiji pozivaju se da poboljšaju pravila o slobodi pristupa informacijama i njihovu praktičnu provedbu, da usvoje i provedu zakone o zviždačima te da povećaju učinkovitost sustava zaštite zviždača u praksi.

*Zajednički savjetodavni odbor civilnog društva EU-a i Srbije izrazio je zabrinutost zbog stanja u **Srbiji** u pogledu slobode izražavanja, slobode udruživanja i slobode medija te je pozvao srpske vlasti da provedu sve potrebne mjere kako bi se to stanje poboljšalo, osobito u pogledu opetovanih napada na novinare, organizacije civilnog društva i lokalne aktiviste. Treba potpuno provoditi kazneni progon onih koji su odgovorni za prijetnje, nasilje i uznemiravanje novinara.*

Srpske vlasti potiču se da zajamče neovisnost Regulatornog tijela za elektroničke medije kako bi se spriječio gospodarski i politički pritisak na regulatora. Preporučuje se da bi ulogu Vijeća za medije, kao samoregulatornog tijela, trebalo ojačati kako bi se poboljšala sukladnost s Kodeksom novinara.

*Zajednički savjetodavni odbor civilnog društva EU-a i Crne Gore ponovio je svoju zabrinutost u vezi sa slobodom medija u **Crnoj Gori**, osobito kad je riječ o slučajevima političkog uplitanja u rad nacionalne javne radiotelevizijske kuće RTCG. Potrebno je naglasiti važnost jamčenja neovisnosti Agencije za elektroničke medije (AEM), osobito kada je posrijedi imenovanje članova u njezina upravljačka tijela. Potrebno je naglasiti nedostatak napretka u rješavanju i starih i novijih slučajeva nasilja nad novinarima, kao što je napad vatrenim oružjem na Oliveru Lakić, novinarku Vijesti.*

U okviru Konferencije u Sofiji koju je organizirao EGSO čelnici država na sastanku na vrhu zemalja zapadnog Balkana i EU-a održanog u Sofiji pozvani su da osiguraju izravniju javnu potporu neovisnim medijima.

Pravda, sloboda i sigurnost, s naglaskom na migracijama

Kulturna i vjerska prava te prava manjina moraju biti zaštićena i moraju se uložiti svi potrebni naponi kako bi se očuvala ta obilježja. Jednako postupanje i politike borbe protiv diskriminacije stupovi su europskih politika, među ostalim i politika povezanih s integracijom državljana trećih zemalja.

EU i partneri sa zapadnog Balkana dijele mnoge sigurnosne izazove koji zahtijevaju koordinirano pojedinačno i zajedničko djelovanje. Sposobnost učinkovitoga rješavanja tih izazova, uz učinkovitu suradnju u suzbijanju nezakonitih migracijskih tokova, pokazala je svoju vrijednost te ju je moguće dodatno razviti.

Važno je prepoznati znatne napore i resurse koje su određene zemlje u regiji uložile u rješavanje izbjegličke krize i u osiguravanje potrebne pomoći i skloništa za tisuće izbjeglica koje su prošle i/ili ostale na njihovu teritoriju, u skladu sa Ženevskom konvencijom.

Važna je regionalna suradnja između organizacija civilnog društva specijaliziranih za migrante i izbjeglice radi razmjene najboljih praksi u njihovim posebnim područjima stručnosti i borbe protiv ksenofobije. Organizacije civilnog društva s područja zapadnog Balkana treba pozivati da sudjeluju u raspravama o izbjeglicama i migraciji koje se održavaju na razini EU-a.

Političke vlasti potiču se na uključivanje organizacija civilnog društva, uključujući socijalne partnere, u osmišljavanje održivih dugoročnih integracijskih politika koje će obuhvaćati pregled i priznavanje vještina, obrazovanje i osposobljavanje, uključujući građansko obrazovanje, jezične tečajeve i pristup tržištu rada i koje se trebaju početi primjenjivati što prije ako se očekuje pozitivan ishod postupka azila.

S obzirom na porast netolerancije, rasizma i ksenofobije prema migrantima i izbjeglicama u Europi potrebno je usvojiti drukčiji diskurs o migracijama, koje se trebaju smatrati normalnom socijalnom i gospodarskom pojavom, te doprinijeti naporima koji se ulažu u obrazovanje građana u vezi s tom temom, čime bi se uzvratilo na diskurs zasnovan na mržnji.

EGSO je naglasio da je poseban problem gubitka stanovništva na zapadnom Balkanu posljedica intraregionalnih migracija i emigracije, osobito mladih, prema EU-u, što znatno utječe na demografsku strukturu i društvo tih zemalja, a stoga i na njihovu društveno-gospodarsku strukturu i izgled.

*Potrebna je dobro osmišljena i sveobuhvatna koordinacija između migracija i razvoja kako bi se stvorili uvjeti od kojih koristi imaju sve uključene strane. U tom kontekstu pozdravlja činjenicu da je **Crna Gora** nedavno usvojila Globalni sporazum UN-a za sigurne, propisne i zakonite migracije. Potrebni su naponi Crne Gore, uključujući blisku suradnju sa susjedima, u vezi s preventivnim djelovanjem u slučaju masovnog priljeva nezakonitih migranata, kao i mjere poduzete radi jačanja kapaciteta za smještaj migranata i tražitelja azila.*

Crnogorske nacionalne i lokalne vlasti trebaju osmisliti akcijske planove i osigurati dostatna financijska sredstva za pružanje usluga i potpore migrantima i tražiteljima azila. Potrebno je blisko surađivati s organizacijama civilnog društva specijaliziranim za to područje, čija se uloga mora pravno definirati, a njihovi kapaciteti ojačati. Crnogorske vlasti trebaju posvetiti posebnu pozornost ranjivim osobama u tranzitu, a posebno maloljetnicima bez pratnje.

*ZSO EU-a i Srbije prepoznao je znatne napore i resurse koje su **srpske** vlasti uložile u rješavanje izbjegličke krize i osiguravanje potrebne pomoći i skloništa za tisuće izbjeglica koje su prošle i/ili ostale na njihovu teritoriju. Osiguravanje granica ne smije značiti odbijanje onih kojima je potrebna zaštita iz humanitarnih razloga, u skladu sa Ženevskom konvencijom. Izbjeglicama su potrebne sigurne, zakonite rute za dolazak u EU kako bi se izbjegli novi smrtni slučajevi, povrede ljudskih prava i izloženost krijumčarenju i trgovini ljudima.*

Između dotičnih država članica EU-a i srpskih vlasti mora se otvoriti dijalog o relevantnim pitanjima, kao što je pristup socijalnim i gospodarskim pravima, u vezi s povratnicima u okviru sporazuma o ponovnom prihvatu, od kojih su mnogi pripadnici romske manjine u Srbiji.

Zaštita potrošača i zdravlja

Potrebno je naglasiti važnost izgradnje kapaciteta za organizacije civilnog društva aktivne u području zaštite potrošača na zapadnom Balkanu da bi one mogle učinkovito doprinijeti zaštiti potrošača.

Od vlada u državama zapadnog Balkana traži se da istinski uključe organizacije civilnog društva u postupak donošenja odluka o javnom zdravlju. Nije dovoljno povremeno ih pozivati na savjetovanja, potrebno je također uzeti u obzir njihove napomene o novim zakonodavnim prijedlozima i prijedlozima politika. Potrebno je razviti komunikacijsku strategiju prema građanima kako bi ih se obavijestilo o pravima pacijenata te radu zaštitnika prava pacijenata.

Zdravstvena skrb na zapadnom Balkanu prepoznata je kao područje koje je posebno podložno korupciji. U tom pogledu potrebno je civilnom društvu omogućiti provođenje nadzora. Imajući to na umu, moglo bi se unutar Agencije za sprečavanje korupcije osnovati tijelo sastavljeno od predstavnika neovisnih organizacija civilnog društva i stručnjaka koje bi zapimalo i istraživalo anonimne prijave korupcije u području javne zdravstvene skrbi. Osim toga, djelatnosti zaštitnika prava pacijenata trebale bi se bolje i jasnije definirati.

Administrativne kapacitete u području javnog zdravlja treba ojačati kako bi se zajamčila učinkovita provedba zakonodavstva EU-a. Izgradnja kapaciteta u području zdravstvene skrbi treba se nastaviti, uz financijsku potporu iz pretpristupnih fondova EU-a. Taj postupak trebao bi uključivati modernizaciju opreme, izgradnju administrativnih kapaciteta obukom radne snage u području zdravstvene skrbi i izgradnju održivih temelja za radnu snagu u području zdravstvene skrbi, uz veći broj odgovarajućih specijalista, dodatni razvoj programa e-zdravlja i zdravstvenog informacijskog sustava te bolje prikupljanje statističkih podataka koji se odnose na javno zdravlje.

Crna Gora postigla je znatan napredak u usklađivanju s pravnom stečevinom EU-a te povezanim normama i kvalitetom usluga. Međutim, uzimajući u obzir taj napredak, u pogledu zaštite potrošača treba poduzeti dodatne korake za dovršenje tog procesa jer se on neće okončati sve dok se zakonodavstvo ne bude primjenjivalo na učinkovit i sustavan način.

Crnogorska vlada ponajprije mora dati novi poticaj svojoj strategiji zaštite potrošača na temelju modela aktivnih i informiranih potrošača. Od vlade se traži da donese novi zakon o zaštiti potrošača radi njegova usklađivanja s najvišim europskim normama u području održivog razvoja i kružnog gospodarstva, da uspostavi mehanizme za strukturirani dijalog s organizacijama civilnog društva radi rasprave o procesima usklađivanja s pravnom stečevinom EU-a i njezine provedbe te da pojača kampanje i ulaganja u području obrazovanja i informiranja, počevši na razini osnovne i srednje škole.

Također treba poboljšati provedbu Zakona o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda, posebice u pogledu inspekcije i nadzora, te se zaista uhvatiti u koštac sa štetnim posljedicama konzumacije alkohola. Treba znatno poboljšati provedbu Nacionalnog programa za rano otkrivanje raka tako da programi probira raka obuhvaćaju sve općine u Crnoj Gori te sustavno uključuju rak dojke, debelog crijeva i vrata maternice.

Slobodno kretanje robe i radnika, pravo poslovnog nastana i sloboda pružanja usluga

Od ključne je važnosti slobodno kretanje robe, koje je pomoglo u izgradnji unutarnjeg tržišta od kojeg europski građani i poduzeća sada imaju koristi. Slobodno kretanje robe nije apsolutna vrijednost te bi radi postizanja određenih važnijih političkih ciljeva koji služe u bitne svrhe, kao što su prava potrošača, zaštita okoliša ili zdravlja ljudi, mogla biti nametnuta ograničenja.

U EU-u praktično ostvarenje slobodnog kretanja radnika i dalje nailazi na najveće prepreke. Međutim, ostvarenje slobodnog kretanja radnika bez zapreka i diskriminacije pridonijet će očuvanju temeljnih prava i poboljšati konkurentnost, produktivnost poduzeća i kvalitetu zapošljavanja radnika u EU-u.

Na razini EU-a treba usvojiti dodatne mjere kako bi se mobilnim radnicima pružile lako razumljive informacije o radnom i socijalnom pravu na njihovom jeziku. Osim toga, odgovarajuće savjetodavne strukture trebale bi blisko surađivati sa socijalnim partnerima te osigurati da mobilni radnici, prije nego što napuste svoju zemlju podrijetla, dobiju informacije o socijalnim i pravnim uvjetima u zemljama domaćinima.

Paket o uslugama koji je Komisija objavila 10. siječnja 2017. sadržava razne nove zakonodavne prijedloge (o e-kartici usluga, postupku obavješćivanja u uslužnom sektoru i testu proporcionalnosti koji treba obaviti prije usvajanja novih propisa o reguliranju profesija) čija je svrha povećanje učinkovitosti unutarnjeg tržišta EU-a. Vlasti država zapadnog Balkana i relevantne organizacije civilnog društva trebaju pomno pratiti razvoj događaja u postupku donošenja tog zakonodavnog paketa. Također bi trebalo omogućiti savjetovanje sa socijalnim partnerima i organizacijama za zaštitu potrošača kako bi se osiguralo potpuno poštovanje prava radnika i potrošača.

Crna Gora trebala bi se pravodobno početi pripremati za sudjelovanje u koordinaciji sustava socijalne sigurnosti, kao i za korištenje Europske kartice zdravstvenog osiguranja. Sudjelovanje u tim složenim postupcima zahtijeva znatne administrativne kapacitete na nacionalnoj i lokalnoj razini te crnogorska vlada mora uložiti dovoljno sredstava u zapošljavanje i osposobljavanje osoblja znatno prije pristupanja EU-u.

Pozdravlja se namjera crnogorske vlade da donese zakon o zaštiti građana Crne Gore koji rade u inozemstvu. Pri izradi takvog zakona crnogorske vlasti trebale bi uzeti u obzir iskustvo i najbolje prakse država članica EU-a. Bez obzira na to, potrebno je riješiti potencijalnu opasnost pojave „odljeva mozgova“.

Tijela se potiču da pojačaju aktivnosti povezane s pripremom uredbe kojom bi se uspostavila jedinstvena kontaktna točka za usluge, čime će se omogućiti jednostavnije, brže i učinkovitije informiranje o pružanju usluga i poslovnom nastanu. Također je potrebno upotpuniti izmjene pravnog okvira kojima bi se ukinula obveza posjedovanja državljanstva za pristup pružanju usluga i ostvarivanju prava na slobodu pružanja usluga.

ZSO EU-a i Crne Gore pozdravio je namjeru crnogorske vlade da izradi „Studiju o učinku slobodnog kretanja radnika između Crne Gore i država članica EU-a“, koja će se financirati iz Programa za integraciju u EU, te je pozvao na uključivanje socijalnih partnera i drugih organizacija civilnog društva u njezinu izradu.

3. SOCIJALNA I EKONOMSKA KOHEZIJA

Stanje socijalnog dijaloga

Socijalni dijalog ključan je za gospodarski i društveni razvoj zapadnog Balkana i EU-a. EGSO je pozvao na rano uključivanje socijalnih partnera u aktivnosti izrade zakonodavstva te na redovita savjetovanja s gospodarskim i socijalnim vijećima u pogledu novih zakonodavnih prijedloga. Također je pozvao vlade u regiji da poštuju zakone o radu i zajamče usklađenost s njima te da poboljšaju trostrani socijalni dijalog.

Jačanje kapaciteta socijalnih partnera za aktivno sudjelovanje u socijalnom dijalogu treba biti ključan prioritet programa pomoći EU-a. Institucije EU-a i vlade iz regije pozivaju se da omoguće jačanje sveukupnih kapaciteta socijalnih partnera. Od vlada u regiji traži se da na ravnopravnoj osnovi pružaju potporu socijalnim partnerima i drugim organizacijama civilnog društva te da ih intenzivno

uključuje u nacionalne strategije u vezi s pristupanjem EU-u i pregovaračke strukture, kao i u programe koje financira EU.

Treba izdvojiti dodatna financijska sredstva, uključujući organizacijska bespovratna sredstva, za izgradnju kapaciteta socijalnih partnera i organizacija civilnog društva kako bi oni mogli učinkovito sudjelovati u tim procesima. Potrebno je poticati poboljšanje kvalitete i sadržaja socijalnog dijaloga u zemljama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama.

EGSO je u više navrata naglasio važnost socijalnog dijaloga i pozvao vlasti zapadnog Balkana, uključujući i one na lokalnoj razini, da u većoj mjeri surađuju sa socijalnim partnerima i drugim organizacijama civilnog društva koje djeluju u području socijalne i gospodarske politike te politike zapošljavanja. Sa socijalnim partnerima treba se sustavnije i pravodobnije savjetovati u pogledu svih relevantnih zakonodavnih prijedloga i u svim fazama razvoja strateških dokumenata iz područja socijalne politike i zapošljavanja.

Važno je ratificirati konvencije ILO-a o radu, osobito osam temeljnih konvencija ILO-a o radu, i učinkovito ih provesti te napredovati u jačanju radničkih i sindikalnih prava.

*Razina trostranog socijalnog dijaloga u **Crnoj Gori** ocjenjuje se pozitivno i smatra se dobrim primjerom u regiji. Bez obzira na to, potrebno je dodatno ojačati status i nadležnosti socijalnog vijeća. Razina dvostranog socijalnog dijaloga niska je u području trgovinskih, ugostiteljskih i bankarskih djelatnosti. Vlasti je potrebno podsjetiti na preporuku Odbora ILO-a za primjenu standarda o povredi radničkih i sindikalnih prava u Kombinat aluminijuma Podgorica.*

*EGSO naglašava važnost socijalnog dijaloga u **Albaniji** i poziva sve dionike da na najbolji mogući način iskoriste postojeće institucije, osobito Nacionalno radničko vijeće (NRV). Albanska vlada treba dodatno promicati NRV i sustavnije se savjetovati s njime o svim politikama u kojima poslodavci i radnici imaju zakonit interes. Socijalni dijalog treba dodatno poticati na regionalnoj i lokalnoj razini. Socijalni dijalog treba imati redovitu i strukturiranu, a ne ad hoc prirodu te treba biti učinkovitiji i više se temeljiti na rezultatima. Albanska vlada treba mnogo više ulagati u promicanje socijalnog dijaloga, obrazovanje radnika o njihovim pravima i osiguranje da poslodavci, osobito u privatnom sektoru, zaista poštuju radnička prava.*

*Socijalni partneri u **Bosni i Hercegovini** moraju prevladati svoje nesuglasice razvojem aktivnog međusobnog dijaloga, kao i dijaloga s javnim tijelima, ne samo kako bi bili kritični nego i kako bi predložili konkretna rješenja za teško gospodarsko i socijalno stanje s kojim se zemlja suočava. Javna tijela u zemlji, na svim razinama, pozivaju se da ulože znatne napore u suradnju sa socijalnim partnerima i drugim organizacijama civilnog društva izgradnjom ozračja povjerenja i suradnje te da ih uključuje u sve faze oblikovanja politika, osobito u provedbu mjera iz Plana reforme za BiH (2015. – 2018.).*

EGSO je napomenuo da se do kraja 2017. u Sjevernoj Makedoniji pogoršao socijalni dijalog i funkcioniranje Gospodarskog i socijalnog vijeća. Napori vlade usmjereni na promicanje transparentnosti i uključivosti u radu Gospodarskog i socijalnog vijeća trebaju ići ruku pod ruku s poštovanjem postojećih odredbi Zakona o radu, kao i onih iz njegova Poslovnika. Potrebno je pronaći zadovoljavajuće rješenje za trenutačno i buduće funkcioniranje Gospodarskog i socijalnog vijeća u konstruktivnom dijalogu s reprezentativnim socijalnim partnerima kako bi se izbjegle daljnje napetosti i mogućnost da jedna ili više strana bojkotira sastanke Gospodarskog i socijalnog vijeća.

Ekonomska i socijalna kohezija na zapadnom Balkanu

U okviru Konferencije civilnog društva zapadnog Balkana koju je organizirao EGSO u Sofiji čelnici država na sastanku na vrhu EU-a i zapadnog Balkana u Sofiji pozvani su da se jasno obvežu na pružanje dosljednije i izravnije potpore organizacijama civilnog društva na svim razinama.

EGSO je napomenuo da je proces pristupanja EU-u i dalje ključna motivacija za reforme u zemljama zapadnog Balkana. Imajući u vidu velike razlike u pogledu ekonomske i socijalne sigurnosti građana u državama članicama EU-a i zemljama kandidatkinjama za članstvo, vrijedno je istaknuti da se gospodarskim i socijalnim učincima provedenih reformi ne pridaje dovoljno pozornosti. Stoga se pri ocjenjivanju ispunjenosti kriterija za članstvo u EU-u treba ocjenjivati socijalna, ekonomska i teritorijalna kohezija.

Zemljama kandidatkinjama na zapadnom Balkanu potrebni su jači poticaji za provedbu reformi. Osobito je potrebno poticati tješnju regionalnu suradnju kako bi se olakšalo ispunjenje kriterija za članstvo u EU-u.

EU mora pojačati i intenzivirati svoj angažman na svim razinama kako bi podržao političku, gospodarsku i socijalnu transformaciju regije, među ostalim putem povećane pomoći koja se temelji na konkretnom napretku partnera sa zapadnog Balkana u području vladavine prava, kao i u socioekonomskim reformama.

EGSO predlaže da institucije EU-a razmotre mogućnost da među kriterije za članstvo u EU-u uvrste i postojanje funkcionalnog socijalnog i civilnog dijaloga na nacionalnoj razini.

Uloga civilnog društva u borbi protiv korupcije i poštovanju vladavine prava

Jačanje uloge vladavine prava ključan je izazov za većinu zemalja u procesu proširenja, osobito u pogledu poboljšanja funkcioniranja i neovisnosti pravosuđa te borbe protiv korupcije i organiziranog kriminala. Korupcijske prakse ne samo da negativno utječu na poslovnu i ulagačku klimu nego i izravno utječu na pristup građana određenim javnim uslugama, kao što su obrazovanje i zdravstvene usluge.

Mjere uspostavljene u strategijama za borbu protiv korupcije i pripadajućim akcijskim planovima trebalo bi provesti u zadanom roku. Učinkovit i funkcionalan mehanizam praćenja, uz sudjelovanje civilnog društva, trebao bi omogućiti redovito i pomno praćenje rezultata provedbe.

Pozdravljaju se svi napori da se pokrenu savjetovanja s predstavnicima civilnog društva, osobito u pogledu vladavine prava, imajući u vidu složenost postupka pregovora i nedostatak administrativnih kapaciteta javnih uprava. Ta savjetovanja trebala bi biti savjetovanja u pravom smislu riječi, a ne samo formalno sudjelovanje organizacija civilnog društva u radnim skupinama.

Političke vlasti trebaju usko surađivati s organizacijama civilnog društva prilikom uvođenja reformi i provedbe zakonodavstva o ključnim pitanjima, kao što su rješavanje slučajeva korupcije na visokoj razini, bolji nadzor postupaka javne nabave i poboljšanje pravnog okvira za financiranje političkih stranaka.

EGSO poziva da se usvoje i provedu zakoni o zviždačima te da se poduzmu koraci kako bi se povećala učinkovitost sustava zaštite zviždača u praksi. Također je pozvao na podizanje javne svijesti o mogućnostima prijavljivanja korupcije.

Promicanje poduzetništva može se uspješno ostvariti samo poštovanjem vladavine prava te djelotvornom borbom protiv korupcije (i na lokalnoj i na nacionalnoj razini), organiziranog kriminala i sive ekonomije.

U tom kontekstu uloga istraživačkog novinarstva ključna je u borbi protiv korupcije.

Vlastima zemalja u regiji savjetuje se da uspostave i podupiru funkcioniranje snažnih i neovisnih regulatornih institucija, osobito u području borbe protiv korupcije, slobode pristupa informacijama, zaštite privatnosti, revizije i izbora. Pučki pravobranitelji mogu dati odlučujući doprinos, dopunjujući rad organizacija civilnog društva koje se bave temeljnim pravima, osobito na polju zaštite manjina.

*Treba naglasiti važnost neovisnih regulatornih tijela u **Srbiji**, uključujući pučkog pravobranitelja i povjerenika za informacije od javnog interesa i zaštitu osobnih podataka, u osiguravanju nadzora i odgovornosti izvršnih vlasti. Srpske vlasti potiču se da neovisnim regulatornim tijelima osiguraju punu političku, administrativnu i financijsku potporu za njihov rad te da štite njihovo pravo na neovisan rad i poduzimaju daljnje mjere u vezi s njihovim zaključcima i preporukama.*

U Srbiji korupcija i dalje prevladava u mnogim područjima te treba pojačati istragu i kazneni progon slučajeva korupcije i organiziranog kriminala. Tijela kaznenog progona trebaju zauzeti aktivniji pristup istraživanju optužbi za korupciju, posebno u pogledu slučajeva koji izazivaju velik interes javnosti i onih koji se tiču javnih službenika.

Obrazovanje i njegov utjecaj na tržište rada

EGSO naglašava potrebu za daljnjim jačanjem konkurentnosti i poboljšanjem strukturnih reformi u svih šest zemalja zapadnog Balkana kako bi se ojačalo tržište rada i usporila emigracija. S druge strane, EGSO je također izrazio uvjerenje da je uloga obrazovanja izrazito važna u prevladavanju sporova iz prošlosti i unapređenju demokratskih vrijednosti. Pozdravio je inicijative državnih obrazovnih i kulturnih ustanova, sveučilišta i organizacija civilnog društva za pomirenje, izgradnju dobrosusjedskih odnosa i kritički pristup prošlosti.

Uloga obrazovanja u svim zemljama zapadnog Balkana, uključujući jednak pristup obrazovnim sustavima, od presudne je važnosti za promicanje europskih vrijednosti, njegovanje tolerancije prema manjinama, borbu protiv predrasuda i jačanje socijalne kohezije.

S obzirom na alarmantno visoku stopu nezaposlenosti mladih preporučuje se da se Garancija EU-a za mlade proširi na zapadni Balkan, u suradnji sa socijalnim partnerima u regiji.

S pomoću „programa socijalne kohezije” mora se prevladati nedostatak kvalificirane radne snage i nerazmjer ponude i potražnje u pogledu vještina, i to unapređenjem učinkovitosti i djelotvornosti sustava obrazovanja. Veća financijska potpora za programe strukovnog obrazovanja doprinijela bi rješavanju problema raskoraka u ponudi i potražnji vještina na tržištu rada i smanjenju visokih razina nezaposlenosti.

Kako bi se riješili izazovi na tržištu rada, nacionalne vlade, predstavnici poslovne zajednice i sindikati trebaju nastaviti raditi na prilagodbi obrazovnog sustava načelima dvojnog obrazovanja. Nadalje, formalno obrazovanje treba poboljšati na svim razinama kako bi se potaknuo razvoj poduzetničkih vještina i stvorila supsidijarna poduzeća, posebno ona koja se temelje na znanju. Obrazovanje i osposobljavanje odraslih uz aktivnu uključenost relevantnih dionika: poslovnih udruženja, sindikata i drugih organizacija civilnog društva, treba dodatno podržati.

Vlasti država zapadnog Balkana trebaju nastaviti s razvojem nacionalnih kvalifikacijskih okvira u skladu s Europskim kvalifikacijskim okvirom jer on predstavlja ključan instrument za priznavanje kvalifikacija i vještina stečenih u formalnom ili neformalnom kontekstu, kao i za poticanje teritorijalne i profesionalne mobilnosti radnika. To bi u konačnici dovelo do bolje povezanosti obrazovnog sustava i tržišta rada i poboljšalo zapošljivost radnika.

Vlastima država zapadnog Balkana savjetuje se da razviju i provedu programe osposobljavanja za niskokvalificirane radnike bez osnovnog obrazovanja ili samo s osnovnim obrazovanjem kako bi im se omogućilo da, uz pravu kombinaciju prilagođenog kurikuluma, primjerenih nastavnih metoda i financijske pomoći, steknu svoju prvu stručnu kvalifikaciju, poboljšaju svoju zapošljivost i izbave se iz slabo plaćenih radnih mjesta i siromaštva.

EU i nacionalne vlasti trebaju više surađivati na uklanjanju obrazovnih stereotipa kako bi mladim djevojkama i ženama tijekom cijelog života osigurali pristup cjenovno dostupnom i kvalitetnom obrazovanju, omogućili im stjecanje relevantnih vještina i olakšali napredovanje u karijeri i pristup kvalitetnim radnim mjestima na tržištu rada.

*Kako bi se odgovorilo na izazove na tržištu rada, Zajednički savjetodavni odbor civilnog društva EU-a i Srbije potaknuo je **Srbiju** da nastavi s razvojem i modernizacijom svojeg obrazovnog sustava. Taj proces treba biti u skladu s europskim vrijednostima i načelima jednakosti, nediskriminacije i aktivnog građanstva te treba pomno pratiti inicijative koje se poduzimaju na razini EU-a, kao što je Novi program vještina za Europu koji je usredotočen na digitalne vještine i bolju koordinaciju obrazovnog sustava i potreba na tržištu rada. ZSO je istaknuo da moderan kurikulum treba poticati razvoj poduzetničkih vještina i poučavati učenike načelima socijalnog poduzetništva i aktivnog građanstva.*

Socijalna politika i zapošljavanje, s posebnim naglaskom na europskom stupu socijalnih prava

Javna tijela iz regije potiču se na uključivanje europskog stupa socijalnih prava u sljedeći ciklus programa gospodarskih reformi i programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike. Osim toga, vlasti se pozivaju da u suradnji sa socijalnim partnerima i drugim organizacijama civilnog društva provedu procjene socijalnog učinka svih strukturnih reformi, kao i da te procjene povežu s prioritetima utvrđenima u okviru programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike.

EU i partneri sa zapadnog Balkana trebali bi veću pozornost posvećivati kvaliteti života i socijalnoj sigurnosti svojih građana. Također se predlaže da se razmotri mogućnost primjene načela europskog stupa socijalnih prava pri ocjenjivanju toga jesu li ispunjeni kriteriji za članstvo u EU-u.

Pri osmišljavanju mjera zapošljavanja i socijalne uključenosti vlasti iz regije mogle bi iskoristiti Smjernice za zapošljavanje koje predlaže Europska komisija i u kojima su načela europskog stupa socijalnih prava usklađena s obvezom jačanja konkurentnosti EU-a putem ulaganja, otvaranja radnih mjesta i socijalne kohezije. Otvaranje održivih i kvalitetnih radnih mjesta treba postati jedan od ciljeva programa gospodarskih reformi, a za postizanje tog cilja trebaju se osmisliti strukturne reforme.

*ZSO EU-a i Crne Gore pozvao je Komisiju da razmotri načine na koje se europski stup socijalnih prava može ugraditi u pristupne pregovore s **Crnom Gorom** i da osigura jačanje postojećih dijelova procesa kao što su programi gospodarskih reformi. Također je pozvao crnogorske vlasti da prouče razne prijedloge uključene u europski stup socijalnih prava i uzmu ih u obzir pri osmišljavanju strukturnih reformi.*

Nejednakosti u području socijalne politike i zapošljavanja

EGSO poziva vlade iz regije da posebnu pozornost posvete radnicima niskih primanja i da nezaposlene osobe (a posebno najranjivije skupine kao što su žene, Romi i osobe s invaliditetom) u znatno većoj mjeri uključe u aktivne mjere tržišta rada.

Visoka razina siromaštva na zapadnom Balkanu posebno je izražena u ruralnim područjima te EGSO potiče vlasti da riješe problem regionalnih nejednakosti u svojim zemljama. Obiteljske naknade moraju biti bolje usmjerene da bi bile učinkovitije, a djeca, obitelji u ranjivoj situaciji i velike obitelji moraju biti djelotvorno zaštićeni od siromaštva.

Mora se naglasiti važnost kolektivnog pregovaranja kao ključnog mehanizma za stvaranje pravednog i održivog sustava plaća i suzbijanje razlika u plaćama žena i muškaraca te vertikalne i sektorske segregacije na tržištu rada. Vlade iz regije moraju stvoriti okruženje koje će poticati razvoj kolektivnog pregovaranja.

EU i zapadni Balkan suočavaju se sa zajedničkim izazovima u pogledu rodne nejednakosti: učestalo nasilje u obitelji, ograničene prilike na tržištu rada, nejednake mogućnosti sudjelovanja u politici na visokoj razini (usprkos postojećim usmjerenim ciljevima).

Siva ekonomija predstavlja velik problem u regiji jer smanjuje pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti i mirovinama. Vlade iz regije pozivaju se da u suradnji sa socijalnim partnerima pojačaju napore koje poduzimaju u borbi protiv sive ekonomije i da posebnu pozornost posvete jačanju administrativnih kapaciteta, osobito kada je riječ o sustavu inspekcije rada.

Srbija ima jedan od najviših Ginijevih koeficijenata i jednu od najviših stopa rizika od siromaštva u Europi (prema Eurostatovoj anketi o dohotku i životnim uvjetima (SILC)). Jedan od glavnih razloga tako velike nejednakosti leži u izrazito regresivnoj prirodi poreznih sustava i sustava socijalnih naknada. Srpske vlasti trebaju sveobuhvatno restrukturirati porezni sustav u cilju postizanja progresivnog poreznog sustava temeljenog uglavnom na izravnom oporezivanju, kako bi osigurale odgovarajuće i ciljanije financiranje aktivnih socijalnih politika i socijalne zaštite. Pritom bi valjalo voditi računa o stvarnim učincima tih mjera na smanjenje materijalne oskudice, siromaštva i dohodovne nejednakosti.

ZSO EU-a i Srbije pozvao je srpske vlasti da razmotre uvođenje minimalnog dohotka kojim bi se omogućio pristojan život, a uz minimalni dohodak i odgovarajućih inicijativa za strukovnu integraciju i reintegraciju.

Poduzetnička i industrijska politika, s naglaskom na promicanju poduzetništva

Važno je stvoriti povoljno poslovno okruženje za poticanje poduzetništva i otvaranje poduzeća te poticanje rasta malih i srednjih poduzeća, čime se omogućuje gospodarska diversifikacija i dodatno smanjuje nezaposlenost. Nadalje, promicanje poduzetništva može se uspješno ostvariti samo poštovanjem vladavine prava te djelotvornom borbom protiv korupcije (i na lokalnoj i na nacionalnoj razini), organiziranog kriminala i sive ekonomije.

Potrebno je poboljšati sveobuhvatne mehanizme ocjenjivanja, osobito donošenje Razvojne strategije za MSP-ove, kako bi se omogućila analitička ocjena provedenih mjera politika i prilagodbi koje se temelje na dokazima. Kako bi se poboljšalo poslovno okruženje, predloženo je da test utjecaja zakonodavstva na MSP-ove bude obavezan element procjene regulatornog učinka i da se provodi u bliskoj suradnji sa zajednicom MSP-ova.

Mogao bi se uspostaviti okvir kojim će se olakšati elektroničko obavljanje administrativnih formalnosti povezanih s pokretanjem i vođenjem poduzeća, uzimajući u obzir najbolje prakse u provedbi jedinstvenih kontaktnih točaka na nacionalnoj razini i rasprave na razini EU-a o njihovu razvoju.

Pitanje parafiskalnih troškova opterećujuće je za MSP-ove i stoga treba osigurati okvir kojim bi se ti troškovi učinili transparentnima, stabilnima i proporcionalnima s obzirom na svrhu kojoj služe.

Ključno je uspostaviti suradnju između institucija i organizacija koje pružaju potporu MSP-ovima na stranim tržištima kako bi se racionalizirale i pojačale njihove aktivnosti. Donositelji odluka i zajednica MSP-ova, na zapadnom Balkanu i u EU-u, moraju poboljšati svoju suradnju radi boljeg iskorištavanja dostupnih instrumenta, kao što su instrumenti u okviru programa COSME i Obzor 2020.

Potrebno je prepoznati važnost industrijske politike, razvijajući konkurentne prednosti gospodarstva u zemljama zapadnog Balkana u svrhu promicanja gospodarskog razvoja koji se temelji na proizvodnji visoke dodane vrijednosti, posebno onoj koju pokreću tehnologija i inovacije.

Vlasti se potiču da osiguraju da su svi relevantni propisi i politike povezani s različitim industrijama prošli nužnu dubinsku analizu i odgovarajuću i strogu provjeru s obzirom na društvene prijetnje kao što su klimatske promjene. Osim toga, oni trebaju biti u skladu s Programom održivog razvoja Ujedinjenih naroda do 2030.

Mala i srednja poduzeća, koja predstavljaju većinu svih poduzeća, mogla bi postati pokretači gospodarskog rasta u svih šest zemalja zapadnog Balkana. Kako bi se to postiglo, u regiji je nužno osigurati smanjenje birokracije, transparentniju javnu upravu, borbu protiv korupcije i u potpunosti neovisno sudstvo.

*ZSO EU-a i **Srbije** snažno je podržao suradnju između zajednice MSP-ova, socijalnih partnera i srpskih vlasti, posebno putem platformi kao što su Forum za MSP-ove, Vijeće za MSP-ove te Socijalno i gospodarsko vijeće te je pozvao na njihovu veću uporabu u oblikovanju propisa i politika.*

Socijalna ekonomija i socijalno poduzetništvo

Vlasti država zapadnog Balkana pozivaju se da što prije donesu zakon o socijalnoj ekonomiji s obzirom na to da socijalna ekonomija i socijalno poduzetništvo znatno pridonose svladavanju izazova kao što je uključivanje najranjivijih skupina i skupina u najnepovoljnijem položaju u društvo i na tržište rada. Treba postići ravnotežu između zakonodavnog cilja osiguravanja prepoznatljivosti tog

sektora i podržavanja njegova razvoja te opasnosti od zanemarivanja drugih oblika socijalnog poduzetništva čiji status nije priznat kao takav, ali koji ipak pružaju usluge od općeg interesa.

Način na koji će se pristupiti uvažavanju socijalne ekonomije i socijalnih poduzeća trebalo bi odabrati tek nakon što se provede pomna procjena učinka raznih mjera na taj sektor u državama članicama EU-a. Trebalo bi ocijeniti relevantno iskustvo u državama članicama EU-a i primijeniti ga radi izgradnje povjerenja u tom sektoru i povećanja razumijevanja novih koncepata socijalne ekonomije i socijalnog poduzetništva.

*ZSO EU-a i Srbije pozvao je **srpsku** vladu da na nacionalnoj razini osnuje radnu skupinu za socijalno poduzetništvo koja bi sve relevantne dionike uključila u konstruktivni dijalog. Ta bi radna skupina utvrdila širi okvir za razvoj socijalnog poduzetništva, izradila strategiju razvoja socijalnog poduzetništva u Srbiji te pratila kvalitetu i razinu osposobljavanja socijalnih poduzetnika.*

Kad je riječ o lokalnoj razini, ZSO EU-a i Srbije preporučio je da bi trebalo osnovati regionalne centre za potporu socijalnom poduzetništvu koji bi lokalnim vlastima pomagali u prepoznavanju uloge socijalnih poduzeća. Ti bi centri također trebali pomagati socijalnim poduzećima u poduzimanju mjera usmjerenih na jačanje kapaciteta i u uspostavljanju partnerstava s javnim i privatnim sektorom.

Reforma javne uprave

Na zapadnom Balkanu postoji zakonodavni okvir i čini se da je zakonodavstvo kvalitetno, ali nedostaje njegova učinkovita provedba. U svim zemljama regije postoji dojam da mnoga tijela postoje samo u teoriji te se čini da uprava, na nacionalnoj i lokalnoj razini, nema kapaciteta za provedbu, praćenje i ocjenjivanje postojećeg zakonodavstva i akcijskih planova.

Vlasti država zapadnog Balkana ne bi trebale ograničavati dobre prakse povezane s održavanjem javnih savjetovanja. Vlade se pozivaju da građanima omoguće slobodan pristup informacijama, bez nepotrebnih ograničenja u obliku poslovnih ili poreznih tajni. Vlasti bi u cilju bolje dostupnosti informacija javnosti mogle sastaviti katalog usluga svakog pojedinog javnog tijela kako bi građani bili bolje informirani te kako bi se nastavilo s provedbom politika modernizacije.

Postoji zabrinutost zbog česte primjene hitnih postupaka za usvajanje zakona, uključujući zakone u vezi s pristupanjem Europskoj uniji, budući da takvi postupci onemogućuju da se u dovoljnoj mjeri savjetuje s dionicima i širom javnošću. Javna savjetovanja trebaju biti učinkovita, a rokovi realniji kako bi sve zainteresirane strane mogle dati kvalitetan doprinos.

*U pogledu Zakona o državnim službenicima i namještenicima, ZSO EU-a i **Crne Gore** pozvao je crnogorsku vladu da donese potrebno sekundarno zakonodavstvo kako bi osigurala daljnju depolitizaciju državne uprave, osobito u pogledu zapošljavanja novog osoblja. Naglasio je da postupak odabira koji slijedi nakon otvorenog natječaja, kao i ocjenjivanje zaposlenika, uvijek treba provoditi u skladu s objektivnim kriterijima.*

Članovi ZSO-a pozivali su crnogorsku vladu da uspostavi sveobuhvatni papirnati i elektronički registar („metaregistar“) svih registara javnog sektora kako bi stvorila osnovu za učinkovitiju razmjenu podataka iz službene evidencije.

Uključenost socijalnih partnera i drugih organizacija civilnog društva u pripremu programa gospodarskih reformi i programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike

Istaknuta je važnost programa gospodarskih reformi (ERP), kao i važnost značajne uključenosti socijalnih partnera i drugih organizacija civilnog društva u proces razvoja i provedbe tih programa.

Od presudne je važnosti osigurati održivost struktura i mehanizma praćenja ERP-a i ESRP-a, i na razini vlade i na razini civilnog društva. Znanje i iskustvo koje je civilno društvo steklo tijekom prve faze strukturiranog praćenja ERP-a i ESRP-a trebalo bi se održavati i razvijati.

Gospodarska i socijalna vijeća imaju važnu ulogu u oblikovanju i praćenju ERP-a i ESRP-a te se vlasti država zapadnog Balkana pozivaju da ih redovito uključuju i savjetuju se s njima u procesu donošenja tih važnih dokumenata i svih reformi koje proizlaze iz njih.

ZSO EU-a i Srbije pozdravio je uspostavu Platforme za praćenje sprovođenja Programa ekonomskih reformi (ERP) i Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP), u okviru Nacionalnog konventa o EU-u (NKEU), koji predstavlja novi oblik strukturiranog dijaloga između vlade Srbije i organizacija civilnog društva. Podsjetio je srpske vlasti da Europska komisija u svojim Smjernicama za programe gospodarskih reformi napominje da je uključivanje socijalnih partnera i drugih organizacija civilnog društva u izvješćivanje o provedbi programa ključno za stvaranje osjećaja odgovornosti i najširu moguću političku potporu.

4. PREGLED POTREBA POSEBNIH SKUPINA

Osiguravanje prostora za građansko djelovanje i stanje civilnog dijaloga

Postoji duboka zabrinutost zbog smanjivanja prostora za djelovanje civilnog društva u nizu zemalja zapadnog Balkana. Napomenuto je da su se EU i države članice obvezali da će promicati prostor za djelovanje civilnog društva i povećati potporu za izgradnju kapaciteta organizacija civilnog društva kako bi se osnažila njihova uloga u razvojnom procesu i unaprijedio politički, socijalni i gospodarski dijalog. EU i njegove države članice pozivaju se da primjenjuju strože i dosljednije pristupe i da poduzmu konkretne mjere za zaštitu i povećanje prostora za djelovanje civilnog društva i donošenje konkretnih koristi građanima zemalja zapadnog Balkana.

Vlade u regiji snažno se potiču da se obvežu na konkretniji i predvidljiviji vremenski okvir i dodjelu sredstava kako bi omogućile odgovarajuće okruženje za razvoj civilnog društva te da ubrzaju uspostavu nacionalnog vijeća za civilno društvo. Kriteriji za odabir članova nacionalnog vijeća za civilno društvo trebaju biti jasno navedeni u zakonskim odredbama, a organizacije civilnog društva treba podupirati u uspostavi vlastitog transparentnog mehanizma za imenovanje svojih predstavnika.

Institucije EU-a trebaju veću pozornost posvećivati stvarnim potrebama građana u regijama zapadnog Balkana te stajalištima i analizama organizacija civilnog društva jer su one obično bliže građanima od političkih elita.

Uključenost lokalnih organizacija, osobito onih izvan glavnog grada, i dalje predstavlja izazov koji je potrebno uzeti u obzir kao temeljni prioritet financiranja u sklopu financijske pomoći država članica i EU-a, tj. poticanjem uporabe institucijske potpore u nacionalnim financijskim programima za organizacije civilnog društva, razvojem resursnog centra za pouzdane lokalne nevladine organizacije usmjerene na izgradnju zajednice, podupiranjem participativnog procesa radi rješavanja problema lokalne zajednice, promicanjem vrijednosti organizacija civilnog društva i volontiranja.

*ZSO EU-a i **Crne Gore** pozdravio je uspostavu vijeća za suradnju vladinih institucija i nevladinih organizacija, što će doprinijeti funkcionalnoj i nediskriminirajućoj uključenosti organizacija civilnog društva u procese savjetovanja. S druge strane, ZSO je izrazio zabrinutost zbog negativnog okruženja u kojemu djeluju neke organizacije civilnog društva (one koje kritiziraju vladinu politiku u području vladavine prava), zbog kampanja ocrnjivanja usmjerenih protiv njih i njihovih čelnika, kao i zbog otpuštanja njihovih predstavnika iz tijela poput Savjeta RTCG-a i Savjeta Agencije za sprječavanje korupcije.*

*ZSO EU-a i **Srbije** izrazio je zabrinutost zbog smanjivanja prostora za građansko djelovanje u EU-u i u Srbiji. Osudio je napade predstavnika vlade, parlamenta i medija koje financira vlada na organizacije civilnog društva. ZSO je pozvao srpske vlasti da zajamče zaštitu braniteljima ljudskih prava, organizacijama za borbu protiv korupcije i neovisnim novinarima te da kazneno progone i privode pravdi počinitelje napada na organizacije civilnog društva te one koji su te napade naručili. Pozvao je srpske vlasti da donesu nacionalnu strategiju za stvaranje poticajnog okruženja za organizacije civilnog društva i prateći akcijski plan.*

*Nakon što je sredinom 2015. zaključio da se u **Sjevernoj Makedoniji** prostor za djelovanje organizacija civilnog društva smanjuje, da se pristup državnim institucijama uskraćuje, da je okruženje neprijateljsko, da je zastrašivanje rašireno i da javni novac odlazi samo onim organizacijama civilnog društva koje su bliske s vladom, stanje se bitno promijenilo do kraja 2017. kada je EGSO napomenuo da se pod novom vladom klima u zemlji znatno poboljšala, s pozitivnim znakovima u području ljudskih prava, slobode medija i sudjelovanja organizacija civilnog društva u donošenju odluka.*

*U rujnu 2018. EGSO je zaključio da se prostor za građansko djelovanje u **Albaniji** po svemu sudeći ne smanjuje, iako je naveo da su u pogledu funkcioniranja i financiranja organizacija civilnog društva potrebna poboljšanja. Treba ojačati organizacije civilnog društva izvan Tirane i poboljšati sudjelovanje organizacija civilnog društva u donošenju političkih odluka (treba promicati pristup odozdo prema gore).*

Politike za mlade (zapošljavanje i sudjelovanje u društvu)

EGSO je organizirao rasprave o pitanju razvoja vještina i ulozi strukovnog obrazovanja i osposobljavanja u borbi protiv nezaposlenosti i emigracije stanovništva, osobito mladih, iz zemalja zapadnog Balkana.

Nezaposlenost mladih ključan je pokazatelj dobrobiti društva u svakoj zemlji. Napomenuto je da je stopa NEET-ova (mladi koji nisu zaposleni, ne obrazuju se i ne osposobljavaju) na zapadnom Balkanu iznad prosjeka EU-a i da javna tijela moraju što prije uspostaviti odgovarajuće smjernice i dvojni (obrazovanje/rad) sustav osposobljavanja kako bi se povećala zapošljivost mladih i doprinijelo usklađivanju ponude i potražnje za vještinama na tržištu rada.

S obzirom na vrlo visoku razinu nezaposlenosti mladih na zapadnom Balkanu preporučuje se da se Garancija EU-a za mlade proširi na tu regiju u cilju osiguravanja praktičnih rješenja za mlade u roku od četiri mjeseca nakon završetka studijskog programa ili zaposlenja u obliku novih mogućnosti za

obrazovanje, osposobljavanje ili rad. Dvojno obrazovanje treba se uspostaviti u suradnji sa socijalnim partnerima, uključujući gospodarske i industrijske komore te druga poslovna udruženja.

Savjetuje se jačanje suradnje između sektora obrazovanja i privatnog i javnog sektora kako bi se mladim ljudima osigurali praktično osposobljavanje, radna praksa ili zapošljavanje. U tom kontekstu važno je podržati priznavanje neformalnih kompetencija i obrazovanja.

Naglašava se važnost podržavanja samozapošljavanja i olakšavanja pristupa zajmovima za mlade poduzetnike, uključujući *ad hoc* mjere za mlade poljoprivrednike.

Socijalna poduzeća imaju važnu ulogu u okupljanju poduzetnica i trebalo bi ih poticati u cijeloj regiji kako bi se koordinirale aktivnosti i olakšao uspješan pristup financiranju. Jednako je važno da se poduzetništvo mladih temelji na inovacijama i poduzetničkom duhu nove milenijske generacije.

Vlasti država zapadnog Balkana trebaju usvojiti cjelovit pristup nezaposlenosti mladih i pritom mlade podržavati kroz obrazovanje, profesionalnu orijentaciju, osposobljavanje i zapošljavanje te im stvoriti prilike koje će im omogućiti da planiraju vlastitu budućnost i uđu u svijet odraslih.

ZSO EU-a i Crne Gore naglasio je važnost evaluacije svih postojećih programa koji se odnose na stručno osposobljavanje mladih. Osim toga, pozvao je crnogorske vlasti da mladima nastave pružati informacije o novom programu Erasmus+ i poticati ih da u njemu sudjeluju.

ZSO civilnog društva EU-a i Srbije istaknuo je kako je potrebno da srpske vlasti posebnu pozornost posvete mladim ljudima kako bi im se osiguralo kvalitetno obrazovanje i kvalitetna profesionalna orijentacija radi uspješnog usklađivanja njihovih kompetencija s budućim zanimanjem. Kako bi mladi ljudi tijekom svojeg obrazovanja i rada imali koristi od nacionalne i međunarodne mobilnosti, naglašeno je da je također vrlo važno iskoristiti europske instrumente za priznavanje vještina.

Nakon organiziranja savjetovanja s lokalnim organizacijama civilnog društva o politici za mlade i sudjelovanju mladih, EGSO je albanskim vlastima preporučio da se odlučno bore protiv najizraženijih problema s kojima se suočavaju mladi u Albaniji, kao što su siromaštvo, nezaposlenost, emigracija (70 % mladih željelo bi napustiti zemlju, navodeći kao glavne razloge korupciju, marginalizaciju i siromaštvo), kriminal među mladima (mladi su počinitelji više od polovice kaznenih djela), slabo sudjelovanje mladih u politici (mladi političari manje su utjecajne osobe kojima nedostaje stvarna moć odlučivanja).

Prava i osnaživanje žena na zapadnom Balkanu

EU i zapadni Balkan suočavaju se sa zajedničkim izazovima u pogledu rodne nejednakosti: učestalo nasilje u obitelji, ograničene prilike na tržištu rada, uznemiravanje i nasilje na radnom mjestu, razlike u plaćama i mirovinama između muškaraca i žena, reproduktivna prava i prava povezana s trudnoćom te nejednake mogućnosti sudjelovanja u politici na visokoj razini (usprkos postojećim usmjerenim ciljevima).

Zbog patrijarhalne kulture koja ih potiskuje na margine društva, žene se suočavaju s predrasudama, rodnim stereotipima i segregacijom na tržištu rada i u obrazovanju, a izložene su i znatno većem riziku od diskriminacije i nasilja što im ograničava mogućnosti za napredovanje na vodeće položaje. Treba podržavati žensko vodstvo na zapadnom Balkanu i promicati aktivno sudjelovanje žena u društvu. Potiče se razvoj inicijativa koje bi omogućile ravnotežu spolova u tijelima za donošenje odluka i upravnim odborima društava, kao i povećanje ženskog poduzetništva. Naglašava se da te inicijative trebaju uključivati i manjinske zajednice, osobito zajednicu Roma, LGBTIQ i žena s invaliditetom.

Trendovi na tržištu rada u regiji otkrivaju visoke stope neaktivnosti među ženama. Vlade trebaju pružiti podršku kako bi se osiguralo ostvarenje većih razina zaposlenosti žena tijekom procesa proširenja.

Od ključne je važnosti uloga organizacija civilnog društva na zapadnom Balkanu u pozivanju vlada na odgovornost za učinkovitu provedbu politika, kao i u pogledu praćenja i sprječavanja nasilja nad ženama. Organizacije civilnog društva koje promiču i štite prava žena treba prepoznati kao važne partnere u provedbi sveobuhvatnih i sustavnih reformi usmjerenih na ostvarenje rodne ravnopravnosti u praksi.

Važno je razviti plan i mjere koji bi mogli dovesti do ravnopravnije podjele vlasti i resursa na zapadnom Balkanu. Postoji potreba za snažnom i kontinuiranom suradnjom s civilnim i socijalnim partnerima radi učinkovite borbe i zalaganja za prava žena. Budući napori na zapadnom Balkanu trebaju biti usmjereni ne samo na usklađivanje zakonodavstva o pravima žena s pravnom stečevinom EU-a već prije svega na premošćivanje jaza između postojećih zakona i njihove ispravne provedbe.

U svrhu promicanja miroljubivih i uključivih društava, uključujući sprečavanje sukoba, posredovanje, izgradnju mira i oporavak nakon sukoba, svi akteri trebaju nastaviti promicati i jačati ulogu žena i djevojčica kao nositeljica promjena.

Nasilje nad ženama obično se ne prepoznaje kao takvo na zapadnom Balkanu: često izostaje kazneni progon i odgovarajuće kažnjavanje počinitelja, a potpora za žrtve često je slaba. Naglašava se da institucije koje trebaju pružati zaštitu često ne pokazuju razumijevanje ili spremnost na djelovanje, a besplatna pravna pomoć nije uvijek dostupna. Također se naglašava potreba podizanja razine osviještenosti u regiji, poboljšanja sprječavanja nasilja nad ženama i provedbe Istanbulske konvencije, čiji je jedan od ciljeva osigurati dostatne specijalističke službe za podršku, uključujući skloništa i telefonske linije za pomoć žrtvama, osobito u pogledu financiranja sigurnih kuća koje vode organizacije civilnog društva.

Posebnu pozornost treba posvetiti ženskom poduzetništvu zbog toga što bi ono moglo znatno povećati izgleda za rast u regiji. Poduzetnice i njihove poslovne organizacije treba sustavno uključivati u sve postupke razvoja politika značajne za socijalnu i gospodarsku dimenziju proširenja.

Rodnu jednakost treba uključiti među glavne prioritete pregovora o pristupanju EU-u sa zemljama zapadnog Balkana.

Prava manjina

Nacionalna tijela za ljudska prava, socijalni partneri, organizacije civilnog društva i tijela vlasti trebaju učinkovitije surađivati i zajednički djelovati kako bi se postigao napredak u području ljudskih prava i pomoglo onima koji su posebno ugroženi.

Poštovanje prava manjina i njihove kulture od temeljne je važnosti za razvoj demokratskog civilnog društva u svim zemljama zapadnog Balkana. Stoga se zemlje zapadnog Balkana potiče da veću pozornost posvećuju ranjivim skupinama i skupinama u nepovoljnom položaju te manjinama, a osobito Romima. Naglašava se važnost postizanja opipljivih rezultata u tom području, kao i daljnjeg napretka u međuetničkim odnosima te zaštiti manjina i prava manjina (u obrazovanju, pristupu medijima, upotrebi manjinskih jezika, pored ostalog i u javnoj upravi itd.).

Hitno je potrebno da javna tijela, u suradnji s organizacijama civilnog društva, poduzmu snažnije mjere radi bolje zaštite prava manjina, osobito s obzirom na to da je provedba postojećih instrumenata za ljudska prava i dalje ograničena, uključujući one za zaštitu zajednice LGBTIQ (lezbijke, homoseksualci, biseksualci, transrodne, interseksualne i *queer* osobe) i osoba s invaliditetom, kao i provedba akcijskih planova za Rome.

Zajednica LGBTIQ i dalje je izložena raširenim predrasudama, diskriminaciji, prijetnjama i fizičkim napadima pa vlade u regiji moraju uskladiti svoje zakonodavstvo s pravnom stečevinom EU-a, provoditi ga i financirati javne kampanje za borbu protiv predrasuda te podržavati te skupine u njihovim naporima za povećanje vidljivosti.

Prava Roma, kojih je prema procjenama 6 milijuna u EU-u i 1 milijun na zapadnom Balkanu, treba braniti i osigurati njihovo slobodno i progresivno ostvarivanje u smislu obrazovanja, zdravstvene skrbi, zapošljavanja i stanovanja.

Važno je osigurati jednak pristup ranjivih skupina, posebice osoba s invaliditetom i Roma, zdravstvenoj skrbi. U tom smislu potrebno je ukloniti sve prepreke koje tim osobama sprječavaju pristup zdravstvenim uslugama, kao što su fizička i logistička ograničenja ili diskriminacijske prakse.

Zajednički savjetodavni odbor civilnog društva EU-a i Srbije pozvao je na reviziju zakonodavstva koje se odnosi na ulogu nacionalnih vijeća nacionalnih manjina kako bi se osigurali učinkovitiji mehanizmi za zaštitu neovisnosti uređivačke politike medija koje su osnovala nacionalna vijeća. Preporučeno je da se odredba o medijskom pluralizmu treba poticati u medijima koji se služe jezicima nacionalnih manjina na način da se razvijaju mehanizmi financiranja medija koje nisu osnovala nacionalna vijeća, istovremeno promičući vrijednosti međukulturalnog i višejezičnog javnog informiranja.

Zajednički savjetodavni odbor civilnog društva EU-a i Srbije izrazio je zadovoljstvo zbog toga što su zadnja izdanja Povorka ponosa u Beogradu prošla bez incidenata i što su u njima sudjelovali neki od najviših srpskih dužnosnika.

5. INSTRUMENTI ZA ODRŽIVU BUDUĆNOST

Uloga civilnog društva u promicanju održivog rasta i zapošljavanja

Političke vlasti moraju se u većoj mjeri usredotočiti na rješavanje pitanja temeljnih reformi u ranoj fazi procesa proširenja, u bliskoj suradnji s gospodarskim i socijalnim partnerima. Zemlje zapadnog

Balkana i EU moraju osigurati učinkovitu uporabu programa EU-a za potporu konkurentnosti i promicanje gospodarskog rasta, kao što su Obzor 2020. i COSME za MSP-ove.

Socijalni dijalog ključan je za gospodarski i društveni razvoj zapadnog Balkana i EU-a. Naglašeno je da u kontekstu proširenja zemlje kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje treba poticati na savjetovanje sa socijalnim partnerima i njihovo uključivanje, osobito u reformi zakonodavstva u području socijalne politike i zapošljavanja.

Vlade u regiji pozivaju se na ulaganje u komplementarne pristupe klasičnim gospodarskim politikama (kružno gospodarstvo, socijalna ekonomija, uključivanje ciljeva održivog razvoja) kako bi se potaknuli opći rast i zapošljavanje.

Potporna socijalnim partnerima i drugim organizacijama civilnog društva treba se osigurati na ravnopravnoj osnovi i obje skupine trebaju biti intenzivno uključene u nacionalne strategije u vezi s pristupanjem EU-u i pregovaračke strukture, kao i u programe koje financira EU. Treba izdvojiti dodatna financijska sredstva, uključujući organizacijska bespovratna sredstva, za izgradnju kapaciteta socijalnih partnera i organizacija civilnog društva kako bi oni mogli učinkovito sudjelovati u tim procesima. Potrebno je poticati poboljšanje kvalitete i sadržaja socijalnog dijaloga u zemljama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama.

EGSO je socijalne partnere iz zemalja zapadnog Balkana također potaknuo da prodube svoje odnose na regionalnoj razini.

Vlade u regiji trebaju poštovati zakone o radu i jamčiti usklađenost s njima te poboljšati trostrani socijalni dijalog. Učinkovitost dijaloga oslabljena je slabim gospodarskim rezultatima i niskim rastom, zbog čega su strane u dijalogu zauzele obrambena stajališta. Također je naglašeno da su za socijalnu koheziju potrebne gospodarske politike i mjere koje pogoduju zapošljavanju, osiguravajući pritom održivost mreža socijalne zaštite.

Plan povezivanja

Infrastrukturalna – prometna i energetska – pitanja moraju biti među glavnim prioritetima u pregovorima sa zemljama zapadnog Balkana. U sklopu pristupnih pregovora zemlje kandidatkinje potiču se da što prije provedu pravnu stečevinu EU-a kako bi se, za dobrobit građana, potaklo njihovo uključivanje u unutarnje energetske tržište Europske unije.

Energetsku zajednicu, kojoj je cilj pravnu stečevinu EU-a u području energetike proširiti na zemlje proširenja i zemlje susjedstva, treba dodatno ojačati i u većoj mjeri integrirati u projekt energetske unije. Organizacije civilnog društva trebaju se sustavno uključivati i integrirati u sastanke Energetske zajednice.

Energija treba biti čimbenik razvoja i povezanosti unutar regije i među građanima zapadnog Balkana. Ti čimbenici trebaju pružiti jasnu predodžbu o prednostima pristupanja EU-u na gospodarskom polju te na području okoliša.

Potrebna je bolja međuregionalna suradnja, zajedno s razvojem projekata u području energetike, što će poboljšati regionalnu stabilnost, poslovnu aktivnost i otvaranje radnih mjesta na zapadnom Balkanu („zelenih” radnih mjesta, kao i onih tradicionalnih).

Razvoj uključivog zelenog gospodarstva povećat će mogućnosti otvaranja radnih mjesta. Naglašeno je da se zelenim radnim mjestima ne trebaju smatrati samo radna mjesta u nekoliko novih sektora već

sva nova radna mjesta otvorena u vezi s „ekologizacijom” proizvodnih procesa i proizvoda u svim sektorima.

Potrebno je uspostaviti ravnotežu između konvencionalnih i obnovljivih izvora energije u regiji: moraju se međusobno povezati energetske mreže ili se moraju poboljšati postojeće veze s mrežama EU-a. Naglašena je potreba ulaganja u obnovljive izvore energije. Ta se ulaganja moraju oslanjati na ojačane mreže i jaču međusobnu povezanost te na jasan i stabilan zakonodavni okvir. Zemlje zapadnog Balkana imaju velik potencijal za obnovljivu energiju koji se mora mobilizirati i ostvariti koristi od ulaganja kako bi se tim zemljama omogućilo sudjelovanje u Okviru EU-a za klimatsku i energetska politiku do 2030.

EGSO je podržao Ugovor o osnivanju Prometne zajednice koji su EU i zemlje kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje zapadnog Balkana potpisali 12. srpnja 2017. te je potaknuo potpisnike da ga nastave razvijati. Donatorima se savjetuje da svoja ulaganja usmjere na povezivanje osnovne mreže TEN-T EU-a s infrastrukturom zapadnog Balkana.

ZSO EU-a i Srbije pozvao je srpske vlasti da tekući proces izrade nove nacionalne strategije za klimatske promjene iskoriste kao priliku za participativnu prilagodbu svojih gospodarskih programa u područjima kao što su energetika, promet, industrija i poljoprivreda u cilju poticanja razvoja s niskim emisijama ugljika. Srpske vlasti potaknute su da na odgovarajući i transparentan način uključe sve relevantne dionike, osobito organizacije civilnog društva i lokalne zajednice, kao jednake partnere u tom procesu. Članovi ZSO-a pozvali su srpske vlasti da u cijelosti provedu načela održivog razvoja i očuvaju zaštićena prirodna područja od novih energetskih ili rudarskih projekata koji bi mogli negativno utjecati na okoliš.

ZSO EU-a i Crne Gore preporučio je da crnogorske vlasti pojačaju regionalnu suradnju u području prometa i energetike. Savjetovao je vladi Crne Gore da na najbolji način iskoristi mogućnosti privatnog financiranja/sufinanciranja prioritetnih projekata kao i komplementarnih projekata (javno-privatna partnerstva) i stvori odgovarajuće uvjete za tu vrstu projekata, istodobno vodeći računa o tome da se ne stvori okruženje koje bi omogućilo razvoj socijalnog davanja ili na drugi način utjecalo na prava zaposlenika.

Digitalizacija kao instrument društvenog i gospodarskog razvoja

Vlasti država zapadnog Balkana trebaju povećati napore koje ulažu u učinkovitu i sustavnu provedbu zakonodavstva u području digitalizacije. Digitalizacija se nadalje treba početi sustavno koristiti u izgradnji i održavanju kritične infrastrukture (primjerice energetike i prometa) te u pružanju usluga od općeg interesa (primjerice e-vlada i e-zdravstvo) i na tim je područjima treba i pratiti.

Pristup internetu temeljno je pravo svakog građanina, a kako bi pružale kvalitetne univerzalne usluge, vlade u regiji trebale bi težiti potpunoj pokrivenosti svojih državnih područja brzim širokopojasnim internetom.

Građani su stvarni pokretač digitalnog razvoja i moraju moći potpuno iskoristiti potencijal digitalizacije kao instrumenta gospodarskog rasta i društvenog razvoja. Preporučuje se da vlade poduzmu veće napore u području digitalnog obrazovanja i osposobljavanja. To treba učiniti na svim razinama i u izravnoj suradnji sa socijalnim partnerima, s krajnjim ciljem razvijanja i modernizacije neophodnih vještina radnika. Posebnu pozornost treba posvetiti specijaliziranom osposobljavanju nastavnika i upravitelja.

Socijalni dijalog bit će od ključne važnosti u nastojanjima da se posljedice digitalne revolucije na organizaciju rada i radne odnose u budućnosti ublaže razvojem odgovarajućih srednjoročnih i dugoročnih mjera kojima će se garantirati pristojne plaće, kvaliteta zapošljavanja, ravnoteža između privatnog i poslovnog života i univerzalni pristup socijalnoj sigurnosti.

Uspostava digitalnog društva i razvoj digitalnih vještina u svim zemljama zapadnog Balkana trebali bi donijeti korist i javnom i privatnom sektoru.

ZSO EU-a i **Crne Gore** izrazio je zabrinutost zbog činjenice da samo ograničen broj poduzeća u Crnoj Gori koristi internet i digitalne alate za povećanje produktivnosti i unapređenje razvoja. Crnogorskoj vladi preporučio je da podrži razvoj poduzeća koja koriste takve prakse, osobito novoosnovanih poduzeća čija su osnovna djelatnost digitalne inovacije.

ZSO EU-a i Crne Gore preporučio je crnogorskoj vladi i institucijama EU-a da pronađu način na koji će Crnu Goru čim prije uskladiti s inicijativama od kojih građani imaju koristi, primjerice ukidanjem tarifa za roaming. Također je od crnogorskih javnih tijela zatražio da posebnu pozornost obrate na digitalni identitet, sigurnost internetskih transakcija, internet kao sigurno mjesto za maloljetnike, pravo na privatnost i pravo na zaborav.

ZSO EU-a i Crne Gore preporučio je da se inicijativa Wifi4EU proširi u Crnu Goru kako bi se njezinim udaljenim područjima osigurala besplatna i brza internetska veza. U tu svrhu ZSO je pozvao institucije EU-a da sredstva za izgradnju i modernizaciju digitalne infrastrukture u Crnoj Gori osiguraju ne samo instrumentima pretpristupne pomoći (IPA) već i razmatranjem načina na koji bi se Crnu Goru moglo uključiti u druge programe i inicijative EU-a u području digitalizacije.

ZSO je pozdravio činjenicu da se crnogorska vlada dobrovoljno prijavila za predsjedanje radnom skupinom o kibersigurnosti jer smatra da je to područje od velike važnosti za proces digitalizacije i da je potrebno uložiti znatan trud kako bi taj proces i dalje bio siguran.

Instrument pretpristupne pomoći (IPA III)

EGSO pozdravlja prijedlog Europske komisije da se povećaju sredstva dodijeljena za novi program pretpristupne pomoći za razdoblje 2021. – 2027. (IPA III) te poziva sve institucije EU-a da to povećanje podrže. Povećanje pretpristupne pomoći trebalo bi zapadnom Balkanu omogućiti da se bolje pripremi za pristupanje, zadovolji standarde pravne stečevine te pojača gospodarsku i socijalnu konvergenciju s EU-om.

Nužno je osigurati da novi pretpristupni instrument u sklopu višegodišnjeg financijskog okvira 2021. – 2027. (VFO) bude na vrijeme spreman i usklađen sa zahtjevima iz strukturnih fondova – osobito u smislu programiranja, financijskog upravljanja i nadzora. EGSO je istaknuo da se pri dodjeli financijskih sredstava EU-a treba voditi računa o problemu socijalne i ekonomske nejednakosti.

Komisiju se potiče da dodatno olakša pristup socijalnih partnera i drugih organizacija civilnog društva Instrumentu pretpristupne pomoći (IPA). U okviru pretpristupne pomoći prioritet treba dati institucijama i inicijativama koje stvaraju veze između zemalja kandidatkinja i potencijalnih kandidatkinja u području energije, komunikacije, digitalizacije, inovacija, prometa i zaštite okoliša.

U okviru programa IPA III trebalo bi povećati sredstava za organizacije civilnog društva, među ostalim subvencijama za poslovanje i višegodišnjim finansijskim sredstvima koja mogu doprijeti i do najmanjih organizacija i najugroženijih društvenih skupina. Komisiju se potiče da u okviru strukturnih fondova i Instrumenta pretpristupne pomoći prati provedbu kodeksa postupanja za partnerstvo s civilnim društvom.

Partneri sa zapadnog Balkana trebaju rodnu perspektivu uključiti u sve relevantne programe financirane putem Instrumenta pretpristupne pomoći. Treba razviti tematska sredstva za borbu protiv nasilja u obitelji i za podršku ženskom građanskom i medijskom aktivizmu.

Od ključne je važnosti osigurati da partneri iz regije razvijaju, jačaju i održavaju kapacitete za upravljanje povećanim sredstvima. Vlasti su pozvane da osiguraju stalan portfelj projekata te razviju i provedu učinkovite politike zapošljavanja i zadržavanja osoblja koje radi na planiranju, provedbi i praćenju reformi i ulaganja potrebnih za integraciju u EU, čime će se omogućiti dobar stupanj apsorpcije i optimalno korištenje fondova EU-a.

U području upravljanja fondovima EU-a, vlasti su pozvane da učinkovitije i transparentnije koriste postojeće relevantne platforme civilnog društva, posebno kada je riječ o praćenju provedbe sredstava IPA-e.

REFERENTNI DOKUMENTI I INTERNETSKE STRANICE

U izvještajnom razdoblju EGSO je usvojio sljedeća mišljenja (kronološkim redoslijedom):

[Energija – čimbenik razvoja i produbljivanja postupka pristupanja zemalja zapadnog Balkana EU-u](#), usvojeno 8. listopada 2015., SL C 32, 28.1.2016., str. 8–11.

[Strategija proširenja EU-a](#), usvojeno 18. veljače 2016., SL C 133, 14.4.2016., str. 31–37.

[Ekonomska i socijalna kohezija i europska integracija zapadnog Balkana – izazovi i prioriteti](#), usvojeno 19. travnja 2018., SL C 262, 25.7.2018., str. 15–22.

[Prijedlog uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi Instrumenta pretpristupne pomoći \(IPA III\)](#), usvojeno 12. prosinca 2018.

[Žene na zapadnom Balkanu](#), usvojeno 23. siječnja 2019.

ZSO-i:

[Zajednički savjetodavni odbor civilnog društva EU-a i Crne Gore \(ZSO\)](#)

[Zajednički savjetodavni odbor civilnog društva EU-a i Srbije \(ZSO\)](#)

Europski gospodarski i socijalni odbor

Rue Belliard/Belliardstraat 99
1040 Bruxelles/Brussel
BELGIQUE/BELGIË

Izdao: Odjel za posjete i publikacije
EESC-2019-18-HR
www.eesc.europa.eu

© Europska unija, 2019

Print
QE-01-19-058-HR-C
ISBN 978-92-830-3390-5
doi:10.2864/42698

Online
QE-01-19-058-HR-N
ISBN 978-92-830-3386-8
doi:10.2864/236553

HR